

I. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE II. MÜDAFAA-İ HUKUK GRUBUNUN PROGRAMI (II. GRUB'UN)

Asist. İhsan Güneş

Türk siyasal tarihinde iktidar-muhalefet ilişkisi olumlu bir gelişme gösterememiştir.

İktidar-muhalefet ilişkisini belirleyen parti hareketinden 1908'e gelinceye değin söz etmek olası değildir. Meşrutiyet'i yeniden ilân ettirmek için, yurt dışında yoğun savaşım veren aydınlar, ülkeye döndüklerinde batı ülkelerinde demokratik bir muhalefet örgütü olan parti düşüncesini de birlikte getirmişlerdir. Meşrutiyet'in yeniden ilân edilmesinden sonra, 1908 seçimlerinde İttihad ve Terakki Cemiyetine karşı bir denge unsuru yaratabilmek için, liberal düşünsel öz taşıyan Ahrar Fırkası'nın kurulmasını sağlamışlardır (14 Eylül 1908). Ancak fırkadaki liberal öz bir süre sonra kaybolmuş ve bu fırka, İttihad ve Terakki yeniliklerine karşı olan tutucu kesimin sığınak yeri olmuştur (1).

Meşrutiyet'e karşı olan güçler, onun getirdiği basın ve örgütlenme özgürlüğünden yararlanarak, meşrutiyeti yıkmak için, 31 Mart 1909'da "irtica" eylemine başvurmuşlardır. Ordu ile iç içe olan İttihad ve Terakki Cemiyet'i bu eylemi kısa sürede bastırdıktan sonra Ahrar Fırkası'nı da kapatmıştır. Hükümet üzerindeki etki ve denetimini daha da artıran İttihad ve Terakki Cemiyet'i, muhalif unsarlara karşı baskıcı bir politika izlemeye yönelmiştir. İttihad ve Terakki Cemiyet'i'nin bu olumsuz davranışları yanında, orduyu politikaya alet etmesi, Türkçü ve milliyetçi bir politika izlemeye yönelmesi tepkilere yol açmıştır. (2) İttihad ve Terakki'ye karşı olan çevreler, 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası (H.İ.F.) adıyla yeni bir parti kurarak partiler yelpazesinde Ahrar'ın bıraktığı sağ muhalefet boşluğunun doldurulmasını sağlamışlardır. (3) Böylece, Türkiye'deki iktidar-muhalefet ikileminin partiler düzeyinde doğmasına olanak sağlamışlardır. Neyazik ki bu durum sağlıklı bir gelişme gösterememiştir. 23 Ocak 1913'te Babiâli baskını ile siyasal iktidarı tümüyle eline alan İttihad ve Terakki Cemiyet'i (I.T.C.) muhalefetin gelişmesini engelleyerek, Türkiye'de demokratikleşme sürecini olumsuz yönde etkilediği gibi, ülkeyi I.Dünya Savaşına iterek sosyal ve ekonomik bakımdan yıkılmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin savaştan yenik olarak ayrılmasından sonra, savaşın sorumlusu

(1) Akdağ Mustafa: "Demokraside Partileri Yaratan Etkenler". Özgür İnsan Ank.1972,c.1,sayı,1,s.15-16

(2) Tunaya Tanık Zafer: Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952).İst.1952,s.182 vd.

(3) Nur Rıza: Hürriyet ve İtilaf Nasıl doğdu, Nasıl Öldü? İst.1335.s.8 vd.

olarak nitelendirilen İ.T. Partisinin hükümet üzerindeki etkinliği de sona ermiş ve 5 Kasım 1918'de de Parti kendi kendini feshetmiştir. 21 Aralık 1918'de İttihadçı milletvekillerinden oluşan Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile İ.T. Partisi'nin resmi düzeydeki son kahıntıları da yok edilmiştir. Ancak yurt yüzeyine yayılan parti örgütlerindeki illegal politik çalışmaları önlenememiştir.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra ortaya çıkan yönetim Türkiye'de bir birlerinden farklı düşünsel öz taşıyan, parti cemiyet, dernek gibi örgütlerin kurulmasına yolaçmıştır.

Emperyalist güçler, Türkiye'nin varlığına son vermeyi amaçlarken ve bu konuda bir kısım örgütleri de araç olarak kullanırken, asker ve sivil aydın öncülüğün de kurulan Müdafaa-i Hukuk Dernekleri, Wilson ilkelerinden yola çıkarak, bağımsız bir Türkiye düşüncesini gündeme getirmişlerdi. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden sonra Müdafaa-i Hukuk Derneklerinin çalışmaları daha da etkinleşmiştir.

Anadolu'yu barışa kavuşturmak için Paris'e giden Damad Ferid Paşa buradan eli boş dönmüştü. Dış politikadaki bu başarısızlığını örtmek için, "mütecannis" olmayan hükümet yerine, tarafsız kişilerden oluşan, yeni bir hükümet kurmaya karar vermişti. (4) Yeni hükümet Anadolu'da hergün biraz daha güçlenen ve bütünleşen Anadolu eylemini zayıflatmak niyetinde idi. Sivas Kongresi'nin yapılmasını engellemek, alacağı kararları geçersiz kılmak için, seçim düşüncesini gündeme getirmişti. Hükümet yanlış gazeteler de ülkeyi ancak seçimle kurulacak "Kuvayı Şerriye"nin kurtarabileceğini yazmakta idiler (5)

11 Ocak 1919'da yeniden siyasal çalışmalarına başlayan "Hürriyet ve İttifak" Partisi hükümetin 30 Temmuzda verdiği seçim kararını olumlu karşılamakta ve seçimleri kendisinin kazanacağını belirtmekte idi. Kendi denetimlerinde bulunan İstanbul seçimlerinin H.İ. Partisince kaybedilmesi, Anadolu'daki ulusalcı eylemin gücünü açıkça ortaya koymuştu. Bunu gözönünde bulunduran H.İ. Partisi, seçimlerin özgürce yapılamayacağını ortaya atarak seçimlerden çekilmişti. (6)

Seçimler nedeniyle basın ikiye ayrılmıştı. Daha önceden seçim yanlısı gözükülen gazeteler de seçime karşı çıkmışlardır. Alemdar, Sabah, Mesuliyet gibi İstanbul gazeteleri yanında, Zafer ve Kürsi-i millet gibi yöresel gazetelerde seçime karşı çıkmışlardı. Buna karşın Akşam, İfham, Târık gibi gazeteler de se-

(4) Akşin Sina: İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İst.1976,s.436.

(5) Alemdar Gazetesi,26 Temmuz 1919.

(6) Sabah Gazetesi,26 Eylül 1919.

çimi savunmuşlardır. Basının yanında parti, dernek, cemiyet gibi legal ve illegal çalışma yapan örgütler de seçim yanlısı, seçime karşı olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. (7)

Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin (H.İ.) ve yandaşlarının, İstanbul ve Anadolu'da bulunan emperyalist güçlerin, tüm engellemelerine karşın seçimi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri yanlıları kazanmıştır. 12 Ocak 1920'de toplanan Meclis-i Mebusan adeta ulusalci milletvekillerinden oluşmuştur (8). Böylece birtarafından, Anadolu'daki ulusalci eylem yasallaşırken öbür yandan da eski bir devletten yeni bir devlete geçişin hazırlıklarına başlanılmış olunuyordu (9).

Halk düzeyinde seçimi kaybeden H.İ. Partisi ve onun yandaşları, Ayân Meclis'i yoluyla düşüncelerini egemen kılmaya çalışıyorlardı (10). Oysa ki bu iki meclis (Ayân Meclisi ve Meclis-i Mebusan) gerek düşüncede gerekse eylemde taban tabana zıt iki güçtü (11) Meclis-i Mebusan'ın ilericiliği her an kendini gösterirken, Ayân Meclisi'nin tutuculuğu da her kararda ortaya çıkıyordu.

Anadolu'yla sürekli işbirliği içinde bulunan ulusalci milletvekilleri, Erzurum ve Sivas Kogresi kararları doğrultusunda hazırladıkları "Ahd-ı Milli" adı verilen, bağımsızlık projesini 28 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusana benimsetmişlerdi. (12) Meclis çalışmalarını denetim altında tutabilmek için de 7 Şubat 1920'de Felâh-ı Vatan" adıyla bir meclis grubu kurmuşlardı. (13)

Türkiye sorununu çözmek için Londra'da başbakanlar düzeyinde bir konferansın toplanacağı, Doğu Anadolu'da bir Ermenistan'ın kurulacağı İstanbul'un uluslararası denetime verileceği, İzmir'in Yunanistan'a bırakılacağı gibi çeşitli olumsuz haberlerde duyulmaya başlandı. Türkiye'nin yasal ve demokratik temsilcilerinden oluşan Meclis-i Mebusan Türkiye'nin benimseyebileceği tek barış projesinin "Ahd-ı Milli" olduğunu göstermek için, 28 Ocakta benimsediği kararları 17 Şubat 1920'de yayınladı. (14) Bu belgenin açıklanmasından kısa bir süre sonra, meclis çalışmalarını, Anadolu'daki genel gelişmeleri gözönünde tutan emperyalist devletler ulusalci eylemi dağıtmak için, İstanbul'un işgal edilmesine ve İstanbul'da bulunan ulusalcılarının tutuklanmasına karar vermişlerdir. 16 Mart 1920'de bu kararı eyleme dönüştürüp İstanbul'u

(7) bkz. Tunaya, a.g.e. s.399-471. "Osmanlı İmparatorluğundan Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş". İst. 1956, s.1.

(8) Kaymaz Nejat: "Misak-ı Milli Üzerine Yapılan tartışmalar", Ank.1977, s.8. (VIII. Türk Tarih Kogresine sunulan Bildiriden Ayrı Basım).

(9) Tunaya, a.g.mk.s.1

(10) bkz. Gözübüyük Şeref-Kili Suna: Türk Anayasa Metinleri, Ank.1957, s.31-32.

(11) Tunaya, a.g.mk, s.7. vd.

(12) bkz. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. IV. Dönem, s.115, Belgenin yorumsal çözümü için, Tunaya, a.g.mk, s.9. vd.

(13) bkz. İleri Gazetesi, 9 Şubat 1920. s.2. İfham Gazetesi, 10 Şubat 1920.

(14) Kaymaz, a.g.mk. s.4.

işgal etmişler ve bazı ulusalcı milletvekilini de tutuklamışlardır. 18 Mart'ta toplanan Meclis-i Mebusan ise, "mebusluk vazifesinin yapılmasında emniyet verici bir halin gelmesine kadar" meclis çalışmalarının durdurulmasına karar vermiştir (15).

İstanbul'un işgali üzerine Mustafa Kemal, tüm mülki amirlere ve Kolordu Komutanlarına bir genelge göndererek dost düşman tüm ülkelerle ilişkilerin kesilmesini ve Heyeti Temsilîyenin vereceği emirleri beklemelerini istemiştir. (16) Yabancı devlet temsilcilerine de bir protesto göndererek işgali kınamıştır. (17)

Anayasanın güvencesi altında olması gereken yasama, yürütme ve yargılama gücünün işgal nedeniyle işlemez durumda olduğunu belirten Mustafa Kemal, 17 Mart 1920'de bir genelge yayınlarak "Meclis-i Müessisan" adıyla yeni bir meclisin kurulmasını istemişti. (18) Fakat arkadaşlarının itirazı üzerine Meclis-i Müessisan teriminden vazgeçerek onun yerine "selahiyet-i fevkaladeye" sahip bir meclisin toplanmasını belirtir yeni bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgenin yayınlanmasından sonra ülke yeniden seçim havasına girmiştir. Yapılan yeni seçimler sonucunda seçilen milletvekilleri ve İstanbul'un işgalinden sonra oradan kaçıp Ankara'ya gelen milletvekillerinin tümü, Ankara'ya ulaşmadan, siyasal koşulların zorlaması sonucu, "selahiyet-i fevkaladeye sahip" meclis 23 Nisan 1920'de büyük bir dinsel törenle açılmıştır. (19) Meclisin görünümünü oğünün Türkiye'sini aynen yansıtmaktadır. İçlerinde serbest meslek sahipleri, sivil-asker bürokratlar, medrese mensupları, aşiret reisleri gibi çeşitli sosyal tabakalardan insanlar vardır. (20) Birbirlerinden farklı yaşantıya, değerler sistemine ve dünya görüşlerine sahip bu yurt sever insanların çoğu, Abdulhamid istibdatını, İ.T. uygulamalarını ve emperyalistlerin ülkeyi işgalini görmüş ve yaşamış kişilerdi. İçlerinde profesyonel ihtilâlciler olduğu gibi, çeşitli siyasal parti hareketleri içinde yer almış olanlar da vardı. Bunlar Hilafet ve Saltanat'ı, vatan ve ulusu, ulusal egemenliğin zorunu kıldığı temel çerçevede içerisinde kurtarmayı amaçlamaktadırlar. (21) Mustafa Kemal'in 24 Nisan 1920 tarihli meclis konuşmasında bu durum şöyle dile getirilmektedir: "Meclisinizde temessül ve tecelli eden kudret-i milliyemiz makam-ı saltanatı ecnebi tazyikatın dan kurtaracak ve devleti Osmaniyeyi inhilâl ve esaretten tahlis edecek tedabiri ittihaz eyleyecektir". (22)

(15) Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, s.378-379.

(16) Mustafa Kemal (Atatürk): Nutuk.İst.1970,c.I.s.413-417.

(17) Mustafa Kemal,a.g.e.s.417.

(18) Karabekir Kazım: İstiklâl Harbimiz.İst.1969,s.513-514.

(19) Mustafa Kemal,a.g.e. s.431, Aydemir Şevket Süreyya: Tek Adam.İst 1977. c.2.s.261-264.

(20) Onaran Rıza-Gülekli Can Nurettin: Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi. 50. Yıldönümü, İst.1973,s.30 vd.

(21) Tunaya, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukuki ve Siyasî Karakteri I.Ü.H.F.M. c.XIII,s.4-4. s.239.

(22) Mustafa Kemal (Atatürk): Söylve ve Demeçler. Ank.1961,c.I.s.59.

İhtilâlcî öz taşıyan bu meclisin kurucu niteliğinin de giderek belirginleşmeye başlaması, milletvekillerinin bir birlerini düşünsel düzeyde daha iyi tanımaları meclisteki bütünlüğün bozulmasına yolaçtı. Türkiye'nin o günkü duruma gelmesinde parti çekişmelerinin de etkin rol oynadığını düşünen milletvekilleri, ülkenin fiili işgalden kurtarılmasına değin, milletvekillerinin siyasal parti ve zümre hareketleri içinde yer almasını engelleyici yaptırımlar koydurmaya çalışmışlardır. örneğin, milletvekillerinin yemin biçimini belirlemek için verilen önerelerde "bu mecliste hiç bir fırka ve zümre-i siyasiyenin efkâr ve amâline hadim olmayacağım" tümcelerine yer verilmiştir. (23) Neyazıkki bu düşünce pek geçerli olamamıştır. T.B.M.M. daha altı ayını doldurmadan siyasal içerikli fırkalar, gruplar, zümreler kurulmaya başlamıştır. (24) Bu durum ulusal varlığa ve bağımsızlığa yönelik tehlikeler karşısında ihtilâlcî kararların alınmasını engelliyordu. (25) Çağdaş düşünsel akımları ve mecliste var olan politik eğilimleri dikkate alarak 13 Eylül 1920'de Mustafa Kemal'in meclise sunduğu "Halkçılık Programından" sonra hizipsel savaşım daha da artmıştır.

Halkçılık Programının mecliste "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" olarak çıkması Meclisteki hizipsel savaşımın boyutlarını da artırdı. Yasanın getirdiği devrimci ilkelere karşı çıkan saltanatçı gerici güçler, Meclis'in dışında bir ölçüde de İstanbul'un yardımıyla örgütlenme ye başladılar. Bunlar, sözde var olduğunu iddia ettikleri sosyalizme karşı örgütlendiklerini belirterek amaçlarını gizlemeye çalışıyorlardı. Özde ise bunlar, yönetimin cumhuriyete gitmesinden korkmakta ve böyle bir gidişi durdurmayı amaçlamaktadırlar. Meclisteki hizipsel savaşım da tarafsız kalmayı yeğler gözükken Mustafa Kemal'in 1921 baharında bu tavrından vazgeçtiği görülmektedir. Muhafazakâr güçlerle birlikte açık çalışmalarını durdurulan sol kesimi denetim altında bulundurmaya ve gereksinme duyduğu yasaları Meclisten kolaylıkla çıkarmak için, kendi düşüncesine yakın gördüğü milletvekillerinden oluşan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grup'u" adı altında bir meclis grup'u kurmuştur (10 Mayıs 1921). (26) Bu grubun kuruluşuna, ve Mustafa Kemal'in grup başkanı olmasına muhafazakar güçler tepki göstermişlerdir. (27)

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grub'unun (1. Grub) kurulmasından sonra T.B.M.M. adeta üçe ayrılmıştır. Hükümete yakınlıklarıyla tanınan milletvekilleri sağ tarafta, yaşlı ve tarafsız gözükkenler ortada, hükümete karşı olanlar da sol tarafta oturmaya başlamışlardır. (28) Sağ tarafta oturan milletve-

(23) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi. c.I.s.114.

(24) Tunçay Mete: Türkiye'de Sol Akımlar, Ank.1978,s.130 vd.

(25) Mustafa Kemal, a.g.e. c.II.s.593 vd.

(26) bkz-Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 11 Mayıs 1921.

(27) Karabekir, a.g.e. s.919.

(28) Kılıç Ali: Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor. İst.1955.s.70.

killeri örgütlü bir biçimde çalışırken sol tarafta oturan milletvekillerinin örgütsüzlüğü her an dikkati çekiyordu. Her ne kadar Canik milletvekili Emin, Erzurum milletvekili Hüseyin Avni ve Necati, Kastamonu milletvekilli Besim, Kayseri milletvekilli Rifat, Mersin milletvekili Selahattin, muhalefeti örgütlemeye çalışmışlarsa da 1921 sonlarına kadar olumlu bir netice elde edememişlerdir. Malta'da tutuklu bulunan milletvekillerinin Ankara'ya dönmesinden sonra muhalefetin daha organize bir biçim aldığı görülmektedir. Bunda da en önemli payın, sivam milletvekili Kara Vasıf beye ait olduğu sanılmaktadır. (29)

1921 sonlarıyla 1922 başlarında kesin olarak örgütlenmiş olan muhalefe bir süre isimsiz olarak çalıştıktan sonra "biz de Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine mensubuz, biz de o cemiyet tarafından **intihab** olduk. Bizim de isminiz aynı fakat II mumaralı grubuz" diyerek kendine II Grup adını takmıştır. (30)

Toplumsal sınıf veya zümre çıkarlarından daha çok kişisel çıkarlar üzerine kurulan II Grup'un, bir birlerinden farklı düşünceye sahip milletvekillerinden oluştuğu görülmektedir. Muhafazakarlar, mürteciler, muhalefeti kendilerine "şiar" edinenler, Enver Paşa özlemcileri, tüm çabalarına karşın hükümette yer alamayanlar, yer aldıkları halde bu yeri koruyamayanlar, Mustafa Kemal'e kişisel olarak karşı olanlar, devrimci gelişimden hoşnut olmayanlar tümüyle bu grupta yer almışlardır. Bu nedenle sayısal güçleri zaman zaman artmış, zaman zaman azalmıştır. (31) Saltanat'ın kaldırılmasından sonra bu grubun işlevini yitirerek dağıldığı sanılmış ise de (32), grubun önde gelen üyelerinden Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey "70-80 kişiden oluşan grubun dağıldığını sanmanın büyük bir yanılğı olacağını belirtmiştir. (33) I. grupta olduğu gibi tüm üyeleri peşinden sürükleyecek güçlü ve tutarlı bir başkan bulamayışları II grubun gelişmemesinde önemli bir etken olmuştur. (34)

II. Grup niçin kurulmuştur? bu sorunun yanıtını II. Grup'un önde gelen kişilerinden Mersin milletvekili Selahattin Bey şöyle vermektedir: "Hukuk-ı umumiyenin ahkâm-ı esasiyesine mugayir ve hakimiyeti milliyeye münafi selahiyet, imtiyazat, teşkilat ve icraatın ref'i... millet ve meclisin hak ve hakimiyetini müdafaa etmek" "otokrat şef usulü bir idareye karşı meşru ve kanunî bir cevap vermek". (35)

(29) Arıkoğlu Damar: Damar Arıkoğlu'nun Hatıraları. İst.1961.s.272. Selek Sebahattin: Anadolu İhtilali. İst. 1976.s.596.

(30) Arar İsmail: Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, İst.1969,s.40.

(31) Arar, a.g.e.s.40.

(32) İleri Gazetesi, 6 Nisan 1923.

(33) Tevhidi Efkar Gazetesi, 29 Nisan 1923.

(34) Nur Rıza: Hayatım ve Hatıralarım, c.III.s.888.

(35) Köseoğlu Selahattin: I.B.M.M.de II.Grup Mesuliyet. 1946.c.I. sa.II.s.11.

mutlak gücün doğmasına olanak tanımamak için savaşım verdiğini söyleyen II. Grup, İcra Vekilleri Heyetini Yunanlılar kadar zararlı gördüğünü söylemekten kaçınmamış, Meclisi bir baskın yeri olarak nitelendirmiş, hükümeti kanunsuz olarak göstermeye çalışarak, Mecliste çok sert bir muhalefet yapmaktan kendini alkoyamamıştır.

Muhalefetlerinde hem ulusal egemenlik hem de özgürlükçü bir çizgi izleyerek Mecliste güç kazanmaya özen göstermişlerdir. Ancak onların ulusal egemenlik anlayışı "İrade-i seniye"nin sınırları ötesine geçememektedir. Meclis'in "isterse Padişahlığı bile" getirebileceğinden söz ederek, saltanatçı özlərini açıkça ortaya koymuşlardır. Basın özgürlüğünün olmamasını o ulusun "reşit" olmamasına koşut sayan II. Grub üyeleri, kendi düşüncelerine ters düşen gazetecileri Meclis gündemine getirmekten kaçınmamışlardır. Böylece de söyledikleriyle eylemlerinin nedeni bir birine ters düştüğünü ortaya koymuşlardır.

I. T.B.M.M.'nin demokratik bir nitelik kazanmasında aktif rol oynayan II Grub sürekli olarak, I. Grub tarafından "programsızlıkla, içtihadsızlıkla" suçlandırılmıştır. I. Grub'un başlattığı bu suçlamalar ne yazık ki günümüze değin geçerliliğini korumuştur. Mecliste önerdikleri yasalara, çeşitli konularda Meclis Başkanlığına verdikleri sözlü, yazılı önergelere, basında çıkan yazılarına ve Meclisteki muhalefetlerine bakıldığında, bu Grubun hiç te programsız hareket etmediği görülmektedir.

Yaptığımız araştırma sonucu II. Grub'un programının olduğunu ve bu grubun program hazırlamaya özel bir itina gösterdiğini saptamış bulunmaktayız. Grub'un ilk program taslağı 16 Temmuz 1922'de hazırlanmıştır. On maddeden oluşan bu program, aynı zamanda Grub'un Meclisteki muhalefet stratejisini de yansıtmaktadır. Grub bir süre sonra ülkenin "yenileştirilmesi ve geliştirilmesi" için ayrıntılı bir program hazırlamıştır. (36) Grup Genel Heyetinin elıştırilerine sunulan bu programın, 9 Kasım 1922'e kadar yirmiyedi maddesi tartışılarak benimsenmiştir. Bizim yayınladığımız program işte ayrıntılı bir biçimde hazırlanan programın yirmiyedi maddesini kapsamaktadır. Programın tümünü elde edemedik. Yapılacak araştırmalar sonucu programın ortaya çıkarılmasıyla Devrim Tarihimizin karanlıkta kalan bir kesitinin aydınlığa kavuşturulacağı kanısındayız. Amacımız böyle bir çalışmaya ışık tutmaktır.

II. GRUP'UN PROGRAMI:

Bu program, Hüseyin Avni Bey'le Tevhid-i Efkâr Gazetesi muhabirinin 30 Nisan 1923'de İstanbul'da yaptıkları bir diyalog sonucu kamuoyuna yansımıştır).

- 1- Türkiye Milli Hududları içinde hür ve müstakil bir devlettir.
- 2- İdâre-i hükümet milletin hâkimiyetini bilâ vâsıta izhâr eyleyebilmesi ve mukadderatını bi'l-fiil elinde bulundurabilmesi esâsına müsteniddir.
- 3- Türkiye arazisi hayat, menfaat ve emelde müşterek ve yek-vücut bir millete vatandır. Teczî kabûl etmez.

HUKUK-U UMUMİYYE:

- 4- Her ferdin hürriyet-î şahsiyye ve maneviyesi her türlü taarruzdan masundur.
- 5- Edyân, mezâhib, marûfe, fikrî ve amelî serbestdir.
- 6- Matbuat, tedrisât, şirketler, içtimâlar kânûnlar dairesinde serbestdir.
- 7- Her ferd hür ve müsâvî doğmuştur. Sınıf, aile ve servet imtiyâzları yoktur.
- 8- Her ferd hûzur-u kânunda ve memleketin hûkuk ve vezâifinde müsâvidir.
- 9- Her ferdin ehliyet ve kabiliyetine göre her hizmeti hükümet için müsâvî kıymettedir.
- 10- Siyâsi cürümlerde i'dam cezası yoktur.
- 11- Hiç bir kimse kânunen mensub olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye sevk olunamaz.
- 12- Millet Meclisinin reyî olmaksızın, vergi veya nâm-ı aherle hiç bir kimseden bir akçe veya bir nesne alınmaz.
- 13- Müsadere, angarya, işkence, her nevî eziyet kat'iyen ve külliyyen memnûdur.

DEVLET TEŞKİLATI

- 14- Devlet'in teşri'î ve icrâî bütün selâhiyet ve kudreti münhâsıran Millet Meclisinde temerküz eder. İş bu selâhiyet ve kudret hiç bir suretle teczî, terk, ferağ, vekâlet kabul etmez.

MİLLET MECLİSİ:

- 15- Ale'l-umûm kâvanîn teklifî, vaz'ı, feshî, ahkâm-ı şer'iyeye ve kânûniyyenin muhafaza ve icrâsı, ilânı, seferberlik, harb, idare-i örfiyye ilânı ecânible hernevi muahedât ve mukavelât akdi, hernevi tekâlif vazı berri, bahri, havai orduların kontrolü, İcra Vekillerinin milletvekilleri arasından intihab ve tebdili, heyet-i vekileye umumî veya kısmı veheler iraeisi Millet Meclisinin hukûkî esasiyyesindedir.
- 16- Millet Meclisi azalarının intihab kanunu, hâkimiyet-î millîyenin tecelli edebileceği bir tarzda tanzim olunacaktır.

MAARİF:

- 17- Terbiyede birlik te'mini umdedir.
- 18- İbtidai tahsil mecburidir.
- 19- İbtidai ve tâlî tahsil yeknesaktır.
- 20- Tedrisât, millî ve mahallî ihtiyaca ve a'meli usûle tevkîf olunacaktır.
- 21- Millî harsın inkişâf-î için halk, çocuk edebiyatı tesisi için a'zâmî faaliyet ib-râz olunacaktır.
- 22- Türkçeyi şarkın ve hasseten islâm a'leminin ilmî dili haline koymak için, elsene-i muhtelifede münteşir muhaleddât, hernevi fedakarlığı ihtiyâr ile tercüme ve neşreylemek bir vecibe sayılmışdır.

ADLİYE:

- 23- Tevhid-i kazâ esâsı kabul edilmiştir. Halkın ihtiyâcatına ve temayüllerine göre ve muamelatta sûrat ve emniyet temin edebilecek vechile usulü muhâ-kemât vücûda getirilecektir.
- 24- Muhâkimin istiklâlî her türlü halelden ve te'sîrden suretî kat'iyede masun bulundurulacaktır. Şikâyetin tevakku ve terfihî için en evvel bir kânun-u mahsus vücûda getirilecektir.

MALİYE:

- 25- Tekâlifin ancak Millet Meclisi re'yiyle vaz'ı adilâne tarh ve tavzihi bûdçede gayr-ı müsmir masarîfin tenkisi ve memleketin menabi-i tabiiyesinden tamamıyla istifâde olunması.

İKTİSAT:

- 26- Memlekette iktisadî inkişâf hâkimiyeti milliyeyi tevsîk edecek çarelerden birisi olarak kabul edilmiştir. Müessesât-ı iktisâdiyâtımızı himâye devlet muamelatına vesadat etmek üzere bir devlet bankası kurulacaktır. Müstakil bir demiryolu siyaseti ittihaz olunacaktır. Memleketimiz bir zi-raat memleketi olarak kabul olunmuştur. Ziraatın terakkisi için ilmî tetki-kat icrası ve fenni alet celbi ve halkın bu yolda irşadı ehemmiyet-î mahsus ile takip olunacaktır.

SIHHİYE:

- 27- Türkiye devletinin siyaseti dahiliyesinde teksir-i nüfus meselesi hayatı bir mesele addedilmiştir. Binaenaleyh ilmî tetkikata müstenit memleketin sıhhi bir haritası vücûda getirilecek, sarî hastalıklarda muzır-ı sıhhat olan şeylere karşı mücadele icra olunacaktır. Çocuk vefatına karşı mücadele icra oluna-caktır. Çocuk vefatına karşı mücadelat-ı sıhhiye en başlıcı düşüncemizdir."

Hüseyin Avni Bey, Gazeteciye "daha bazı mevad varsada bunlar yanımda değildir" diyerek, II. Grup'un geniş bir programı olduğuna dikkatimizi çekmektedir.